

ЎЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ БУХОРО БЎЛИМИНИНГ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИ ВА ДАСТЛАБКИ ФАОЛИЯТИ

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.56.68.044>

Ахматов Амонкелди

Бухоро Давлат университети таянч докторанти (PhD)

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон ёзувчилар уюмси Бухоро бўлимининг қайта ташкил қилиниши ва дастлабки йиллардаги фаолияти, ҳамда унинг Бухоро адабий муҳити тарихидаги аҳамияти, шунингдек вилоятда ташкил қилинган адабий уюшма ва тўғарақлар ҳақида архив материаллари асосида энг янги маълумотлар берилди.

Калит сўзлар: Бухоро адабий муҳити тарихи, ёзувчилар уюмси, адабий уюшмалар, адабий тўғарақлар, адабий кечалар, «Бухоро ҳақиқати», Тошпулат Ҳамидов, педагогика институти.

СОЗДАНИЕ И НАЧАЛО ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУХАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ

Ахматов Амонкелди

Базовий докторант (PhD) Бухарского государственного университета

Аннотация: В статье представлена последняя информация о реорганизации и деятельности Бухарского отделения Союза писателей Узбекистана в первые годы, а также его значение в истории литературной среды Бухары, а также архивные материалы о литературном творчестве. ассоциации и кружки региона.

Ключевые слова: История литературной среды Бухары, писательское объединение, литературные объединения, литературные кружки, литературные вечера, «Бухарская правда», Ташпулат Ҳамидов, педагогический институт.

ESTABLISHMENT AND INITIAL ACTIVITIES OF THE BUKHARA BRANCH OF THE WRITERS' UNION

Akhmatov Amonkeldi

Basic Doctorate (PhD) of Bukhara State University

Abstract: The article provides the latest information on the reorganization and activities of the Bukhara branch of the Writers' Union of Uzbekistan in the early years, as well as its importance in the history of the Bukhara literary environment, as well as archival materials about literary associations and circles in the region.

Key words: *History of Bukhara literary environment, writers' association, literary associations, literary circles, literary evenings, «Bukhara truth», Toshpulat Hamidov, pedagogical institute.*

Кириш. XX аср 50-йилларига келиб Ўзбекистон ССРнинг минтақаларида ҳам адабий жараёнлар жадаллашди. Ушбу адабий доиралар вакилларининг ижоди ўзбек халқининг умумий маданиятининг бир қисми бўлиб маданий фолклор, ижтимоий хусусиятлар туфайли ўз аънаналарига эга эди. XX аср иккинчи ярмида Бухоро адабий муҳити тарихида ҳам кўплаб замонавий шоир ёзувчилар яшаб ижод қилганлар. Муҳаммаджон Васфийнинг ташаббуси билан ташкил қилинган адабий гуруҳда 1951-1955 йилларда Очил Тоғаев, Аъзам Шерматов, Тўра Жуман, Максим Каримов сингари адабиётда танилган ижодкорлар тарбияландилар. 1956-йилдан кейинги даврда Пўлат Фаттохов, Латиф Азимов, Мақсуд Қурбонов, Шоди Ражабов сингари қаламкашлар ижод қилдилар. Адибларининг бир қисми пойтахт адабий муҳитига кўшилиб, кейинги фаолияти пойтахт билан боғлиқ бўлсада, улар айнан Бухоро адабий муҳитида тарбияланган ва шуҳрат қозонган эдилар. Ўзбекистон ССР Вазилар кенгашининг 1955-йил 21-январдаги 100-сонли қарорига мувофиқ Ўзбекистон Совет Ёзувчилар уюшмасининг маъмурий бошқарув аппарати таркиби ва штат бирлиги қайта шакллантирилди. Қарорга биноан бир қатор вилоятларда Ёзувчилар уюшмасининг бўлимларини ташкил қилишга киришилди [4,2]. Ёзувчилар уюшмаси Бухоро бўлимининг қайта ташкил қилиниши ва ёш ҳаваскор ижодкорларнинг кенг жалб қилиниши Бухоро адабий муҳити тарихида янги саҳифа очди.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили (Literature review). Мавзуга оид манбалар асосини Марказий Давлат Архиви (МДА) ташкил қилади. МДАдаги бир қатор материалларни ўрганиш жараёнида Бухоро адабий муҳитига тааллуқли ҳали илмий муомалага киритилмаган кўплаб маълумотлар олинди ва илк маротаба кенг жамоатчиликка маълум қилинмоқда. Шунингдек Бухоро вилоят Давлат Архивидаги (Бухоро ВДА) ишларни ўрганиш асносида адабий муҳит тарихига оид қимматли маълумотлар қўлга киритилди ва таҳлил қилиниб илк маротаба илм аҳлига тақдим қилинмоқда. Бундан ташқари мақолани ёзишда матбуот материалларига ҳам мурожаат қилинди, жумладан, Бухоро вилояти марказий нашри бўлмиш «Бухоро ҳақиқати» газетаси материалларидан ҳам самарали фойдаланилди.

Тадқиқот методологияси (Research Methodology). 1955-йил 10-ноябрда бўлиб ўтган биринчи йиғилишида 50 дан ортиқ ёш ижодкорлар қатнашдилар. Ташкиллаштирилган дастлабки кенгашда

Тошпўлат Ҳамидов, Я.Гордон, А.Абдуллаев, М.Бақоев, Наврўзов, А.Мўминов, В.Туров, Шарофжон Орифий, Гулшин ва шу жумладан, куйидаги ҳаваскор ёзувчи, шоир, публицистлардан: Чори Файзуллаев, Туроб Ишбоев, Саъдулла Каримов, Фатҳи Равиров, Ғулом Шомуродов, Максим Каримов, Амонов, Нурулла Убайдов, Тилла Ашуров, Ҳабиб Қахҳоров, Хадича Содиқова, Мукбина Шодиева, Мирфайз Казаков, Чори Биклиев ҳамда А.Ниёзмуродовлар иштирок қилишади [10,249]. Ўзбекистон ССР ёзувчилар уюшмаси Бухоро вилоят бўлими котиби лавозимига Тошпўлат Ҳамидов тайинланади. Дастлабки кунларданок қизғин фаолиятни бошлаган бўлимнинг биринчи йиғилишида Ўзбекистон ССР Ёзувчилари уюшмаси Бухоро вилоят бўлими вазифалари ва ташкилий ишлар белгилаб олинади. Сўзга чиққан Тошпўлат Ҳамидов Ўзбекистон Совет ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлими вазифалари ва ташкилий масалалар тўғрисида нутқ сўзлади. Бўлимнинг вазифалари ҳақида батафсил тўхталиб, Ўзбекистон Совет Ёзувчилари уюшмаси Бухоро вилоят бўлими президиуми таркибини етти (7) кишилик микдориди тасдиқлаш тўғрисида таклиф киритади. Унга кўра Бухоро вилоят бўлими президиуми аъзолигига куйидаги шахслар тасдиқланади:

1. Тошпўлат Ҳамидов – аъзо. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмасининг Бухоро вилоят бўлими котиби.

2. Виктор Туров – аъзо. Бухоро вилояти Кунжиқала қишлоқ совети Охунбобоев номли мактабнинг рус тили ва адабиёти ўқитувчиси.

3. Шарофжон Орифий- аъзо. Молотов номли № 19-мактаб директори, Қашқадарё вилояти, Шаҳрисабз тумани.

4. Г.Гулшин – аъзо. «Кашқадаринская Правда» вилоят газетаси муҳаррири, Қашқадарё вилояти.

5. А.Абдуллаев - аъзо. Бухоро Давлат педагогика институти Ўзбек адабиёти кафедраси мудири, филология фанлари номзоди.

6. Гардон Яков Ильич - аъзо. Бухоро давлат педагогика институти рус адабиёти кафедраси ўқитувчиси, филология фанлари номзоди.

7. Муҳаммад Бақоев – аъзо. Бухоро вилоят «Бухоро ҳақиқати» газетаси адабий ходими [2,82]

1955-йил ноябр-декабр ойлари учун Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси Бухоро бўлимининг иш режасини тасдиқлаш муҳокамасида Т.Ҳамидов, А.Мўминов, В.Туров, Я.Гордон, М.Бақоев, Ғ.Наврўзов ва бошқалар иштирок қиладилар. Муҳокама хулосаси В.Туров томонидан ўқиб эшиттирилади. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси Бухоро бўлимининг таҳририят бўлимига В.Ким ҳамда М. Бақоев тасдиқланади[2,86].

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси Бухоро бўлимининг адабий жанрлар бўйича масъуллигига:

1. Ўзбек адабиёти бўлимнинг мудирини А. Абдуллаев;
2. Рус адабиёти бўлимнинг бошлиғини Яков Гордон;
3. Адабиётшунослик ва танқид бўлими раҳбарлигига А. Мўминов тасдиқланган [2,88].

Бўлимнинг 1995 йил ноябрь ва декабрь ойлари учун мўлжалланган иш режаси бажарилиши В. Туров зиммасига юкланади. Бўлим ташкил этилгандан кейинги дастлабки ташкиллаштирадиган тадбири 1955-йил декабрда вилоят мусиқали драма театрининг 25-йиллигига бағишланган юбилей кечаси тадбирини ўтказилиши А. Мўминов зиммасига юкланади. Шунингдек, А. Ниёзмуродов масъуллигида рус ва ўзбек тилларида ёзилган алманах тузишга киришилади. Колхоз ҳамда янги ерларни ўзлаштириш мавзуларида ёзадиган ёзувчи ва шоирларни тўплаш ва ўрганиш Я.И. Гордонга топширилади. Колхозлар, фабрикалар ва заводларда адабий кечаларни ташкил этиш масаласи А. Мўминов зиммасига юкланади [2,88].

Таҳлил ва натижалар (Analysis and results). Бухоро адабий муҳити вакиллари доимий равишда Механизация мактабининг ўқувчилари билан учрашув ташкил қилинади, адабий кечаларда муаллифлар ўзларининг энг яхши шеърларидан, ҳаваскор ижодкорларнинг, таниқли рус ва ўзбек совет адибларининг асарларидан парчалар ўқилади.

Бўлим Бухоро давлат педагогика институти билан доимий алоқада бўлибмунтазамравишда учрашувлар ва семинарлар ташкиллаштирилган. Бўлимнинг ташаббуси билан партия ташкилотлари ва педагогика институти маъмурияти иштирокида вилоятнинг ёш шоирлари, шу жумладан педагогика институти талабалари: Ғ. Шомуродов, Д. Тўраев, Максим Каримов, Х. Содиқова, Ф. Насиров, Т. Новичков ва бошқалар иштирокида адабий кечалар ташкиллаштирилади. Бухоро давлат педагогика институтида ҳам алоҳида адабий муҳит шаклланди. Китобхонлар конкурси, ёш ижодкорлар конференциялари ташкиллаштириб турилган. Бухоро давлат педагогика институтининг баъзи ҳаваскор ёш ижодкорлари бўлим раҳбарлиги остида республика радио тармоғида овоз ёзиш орқали чиқишлар қиладилар. Жумладан, 1956-йил 22-февраль филология фанлари номзоди А. Абдуллаев иштирокида бўлим ташаббуси билан икки марта радио чиқиш қилинади [1,4]. Бухоро вилоят пахта экиш компанияси бошланганда талабалар бўлим номидан колхоз, совхоз, чорвачилик фермаларига тарғибот-ташвиқот, кўнгилочар тадбирларда иштирок учун юборилган.

Адабий тўғараклар, адабий кечаларнинг ташкиллаштирилиши жараёнларга янги раҳл бағишлади. Ижодий уюшмалар, халқ таълими, педагогика институти ҳузурида ташкил қилинган адабий-бадиий тадбирларда адабий муҳит вакиллари фаол бўлдилар. Жумладан, 1957-

йил Бухоро халқ ижодий уйининг ҳисобот кечасида Тошпўлат Ҳамид раислигида катта тадбир ташкиллаштирилди. Кечада адиб «Ёшлигим», «Мирзачўл», «Қишлоқ йўлида» шеърларини ёд айтди. Шунингдек, Аҳмаджон Ниёзмуродов «Фестивал кўшиғи», «Ҳиндистонлик дўстимга», шеърлари билан иштирок қилди. Адабий тадбирда ёш ижодкорлар иштирокига ҳам алоҳида ўрин ажратилган бўлиб, жумладан, ўз шеърлари билан матбуотда кўрина бошлаган Бухоро Педагогика институти талабаси Максим Карим билан бир қаторда, эндигина ижод майдонига кириб келаётган мактаб ўқувчилари ҳам ўз шеърлари билан иштирок қилдилар. Адабий кечада жами 250 киши қатнашган [5,2]. «Ашула байрами»нинг 20-мартдан 25-май оралиғида ташкиллаштирилган вилоят, республика босқичларида адабий муҳит вакиллари кенг жалб қилинган. Бухоролик ижодкорларнинг бир нечта сценарийларига Тошпўлат Ҳамидовнинг «Қора сочим», «Совчи йигит» шеърлари киритилган [6,9].

1957-йил 21-июнь маълумотида вилоятда 146 та клуб, 117 та қироатхона бўлиб қишлоқ аҳолиси билан бевосита боғланган эди. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси Бухоро вилоят бўлимининг раҳбарлигида туманларда ҳам уюшманинг шўбалари фаолият юритган. Жумладан, Гиждувон шаҳар клубида адиблар ташаббуси билан Абдулла Қаҳҳор ижодий фаолиятига бағишланган адабий кеча ташкиллаштирилади. Кечанинг иккинчи қисмида мактаб ҳаваскорлари томонидан «Оғриқ тишлар» комедияси сахналаштирилади.

Киров маданият уйида ташкиллаштирилган ижодий кечада вилоят халқ ижодий уюшмаси директори А.Мирфаёзов нутқи тингланади. Бухоролик ижодкорлардан Максим Карим. Пўлат Фаттоҳ, Равшан Шарипов ва бошқа ҳаваскор ижодкорлар ўз шеърлари билан иштирок қиладилар [7,98].

Бадий ҳаваскорлар тўгараги адиблар фаолиятида алоҳида ўринга эга бўлиб ҳар бир тадбирда уларнинг иштироки кузатилади. Туманларда ташкил қилинган уюшма бўлинмалари доимий фаолияти тўғрисида вилоят бўлимига ҳисобот бериб турган. Клуб муассасалари ҳузуридаги бадий ҳаваскорлик тўгарақларига пахта йиғим терими даврида омма орасида маданий хизмат кўрсатишни ташкил этиш вазифалари ҳақида методик кўрсатмалар марказ томонидан юборилган [7,5]. Шу ўринда алоҳида такидлаш лозим Республика Ёзувчилар уюшмаси томонидан «Қишлоқ бадий ҳаваскорлиги методик кўрсатма ва репертуарлар», Бадий ҳаваскорлик тўгарақлари учун репертуарлар рўйхати, «Клубда болалар билан ишлаш», «Клубда улуғ октябрь революциясининг 40 йиллигига атаб кеча ташкил этиш» сингари методик кўрсатмалар асосида тадбирлар ташкиллаштирилган [7,5].

1958-йил Москвада ўтказиларган «Ўзбек санъат ва адабиёт декадаси» республика маданият ва ижтимоий ҳаётида муҳим воқелик бўлиб, ёзувчи, рассом, композитор, киномотаграфия ходимларининг етуклиги ва маҳоратига ижодий имтиҳон саналади. Ушбу декадага кўпгина бухоролик хаваскор ижодкорлар ҳам тайёрлик кўрганлар. Максим Карим, Ғулом Шомуродов, Аҳмаджон Ниёмуродов, Тўра Жўраевлар Бухоро вилоят ёзувчилар бўлимининг котиби Тошпўлат Ҳамидов раҳбарлигида кўпгина асарлар устида иш олиб борганлар [7,7].

Бўлим Бухоро вилоятидаги адабий, маданият тадбирларда фаол иштирок қилиб, ташкилий ишларда самарали меҳнат қилишга интилади ёзувчилар уюшмаси қатор камчиликлар ҳал қилинмаган эди. «Бухоро ҳақиқати» таҳририяти биноти жойлашган Колхозчилар кўчаси 21-уйдаги тор хонада ишлашга мажбур бўлади. Таҳририят вақтинча ажратган иш столи ва китоб жавонлардан фойдаланади. Ёзув машинкасининг етишмаслиги материалларни лойиҳалашнинг техник томонини мураккаблаштиради ва атрофдаги ёш ижодкорларнинг хатларига доимий жавоб беришни кечиктиради [2,84].

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси котибиятининг ўринбосари Алятдинов 1955-йил 28-ноябрда ёзган хатида, декабр ойининг биринчи ярмида бўлим учун ускуналар сотиб олишга ваъда беради. Алятдинов Тошпўлат Ҳамидовга маошнинг мунтазам берилиши, адабиётлар рўйхати ва қайси газета, журналлар кераклиги ёзиб юборилса имозланишини ва маблағ ажратилишини айтади [2,79]. Бироқ 1955-йил 22-декабрдаги бошқа бир ҳужжатдан маълум бўладики ваъдалар бажарилмаган, қоғозда қолиб кетган. Смета бўйича офис харажатлари учун тақдим этилган маблағлар бўлим ҳисоб рақамига ўтказилмаган. Шунингдек, адабиётларни сотиб олиш учун берилиши айтилган бир ярим минг сўм пул ажратилмай қолади.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси Бухоро бўлим котиби Тошпўлат Ҳамидов 1955-йил 22-декабр санасида Ёзувчилар уюшмасига йўллаган ҳисоботида бўлим учун зарурий эҳтиёжларига ҳеч бўлмаганда бирламчи фаолият учун керакли иш юритиш материалларини (стол, стуллар, китоб жавони ва ёзув машинкаси) тезда юборилишини, бўлим учун алоҳида бино ва хона ўзи учун квартира ажратишларини сўрайди [2,84].

Бироқ, 1956-йил июль ойидаги (8.07.1956 й) ҳужжатлардан маълум бўладики, бўлим саккиз ой давомида фаолият кўрсатаётган бўлсада, афсуски, шу пайтгача иш столи ҳам ажратилмаган эди. Тошпўлат Ҳамидов бундай шароитда ишлаш мумкин эмаслигини эслатган ҳолда яна такрор уюшмадан биринчи ҳолда, бўлим учун зарур бўлган нарсаларни ажратишини сўрайди: 1. Ёзув столи; 2. 10 та стулча; 3. Диван; 4. Китоб жавони; 5. Ёзув машинкаси; 6. Скатор ва гилам.

1956-йил бўлимга педагогика институти ҳудудидан алоҳида хона ажратилади, бироқ зарур жиҳозлар билан тامينланмаганлиги сабабли «Бухоро ҳақиқати» таҳририятининг тор хонасида ишлашга мажбур бўлишган [1,15].

«Бухоро ҳақиқати» газетаси ҳузурида ёш ижодкорларнинг «Нилуфар» адабий тўгараги ташкил қилиниб ойда бир марта йиғилиб турадиган Бухоро воҳасининг турли ҳудуларидан бадий ижодга ҳавасманд аксарият қаламкашлар уюштирди. Тошпўлат Ҳамид ташаббуси билан ташкил қилинган ушбу тўгарак аъзоларининг ижод намуналари матбуотда бериб борилди. шаҳар кутубхоналарида ташкил қилинган адабий машғулотлар ҳаваскор ижодкорлар учун маҳорат мактаби бўлди. Фафур Ғулом, Уйғун, Туроб, Тўла, З.Обидов, Зулфия сингари ижодкорлар билан адабий учрашувлар ташкил қилинди. Максим Карим, Неъмат Амин, Жамол Камол, Омон Мухтор, Ғулом Шомурод ҳамда бир қанча ёшлар дастлаб ана шу даврада тажриба йиғганлардан эди. Улар сафини Мурод халил, Аҳд Ҳасан, Тожи Қораев, Яхё Ваҳобов, Тошпўлат Аҳмадлар қўшилганлар. Ушбу тўгарак фаолияти самарасида сиёсий тазйиқлар таъсирида пароканда бўлган ва узилиб қолган адабий ҳаракатчилик қайта жонланди

Хулоса қилиб айтганда, қандай шароитда бўлишидан қатъий назар адиблар коммунистик партия ва давр эҳтиёжларидан келиб чиқиб замонга муносиб асарлар яратишда давом этганлар. XX аср 60 йилларига келиб ёзувчилар ижодида фаоллик кузатилди, кўплаб йирик асарлар майдонга келди. Адабий муҳит янги кучлар билан тўлиши жараёнининг кенг кулоч ёйганини такидлаш жоиз. 1950-йиллар охири 1960-йиллар бошида Ёзувчилар уюшмаси Бухоро бўлими 70 дан ортиқ ёш ҳаваскор ижодкорларни атрофига жамлаган эди[2,83]. Бироқ ижодкорларнинг Республика Ёзувчилар уюшмасига қабул қилиниши қийинчилик билан кечди. 1957-йилда Тошпўлат Ҳамид Ўзбекистон ССР ёзувчилар уюшмасига аъзо қилинмагунча Бухородан бирорта вакил йўқ эди [8,350]. Шундан кейин бирин кетинлик билан Шариф Нурхон, Неъмат Аминов, Жамол Камол, Сафар Барно, Омон Мухтор, Аҳад Ҳасан сингари бухоролик ижодкорлар уюшма аъзолигига қабул қилина бошланди. Бухоро адабий муҳити равнақида Садр Зиё, Садриддин Айний ва Ғафур Ғуломлар бошлаб берган адабий мураббийлик анъанаси айрича таъсир кўрсатди. Тошпўлат Ҳамидовнинг бухоролик ёш ижодкорларга мураббийлиги, айниқса, 60-йиллардан эътиборан янги мазмун касб этди, адабий муҳит янги бир босқичга кўтарилди. Саъй-ҳаракатлар воситасида ёш ижодкорлар рағбатлантирила борилди. Бу силсилада 50-йилларда нашр қилинган «Бухоро куйлайди». «Октябрга гулдаста», шунингдек, 1968-йилда қайта нашрдан чиққан «Бухоро куйлайди» тўпламлари ёш ижодкорларни бир мунча уюштирибгина қолмай, балки

ўз ижодий имкониятларига ишончларини ҳам мустаҳкамлади. Натижада 60-йилларга келиб, улар ўз асарларини дадиллик билан нашр эттира бошладилар. Бухоро адабий муҳити вакилларининг асалари республика нашрларида босила бошлади. Тошпўлат Ҳамиднинг ёзувчилар уюшмасини бошқариши фаолият самарадорлигини ортишига хизмат қилди.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон МДА, Р-2356-фонд, 1-рўйхат, 375 иш
2. Ўзбекистон МДА, Р-2356-фонд, 1-рўйхат, 405-иш
3. Ўзбекистон МДА, Р-2356-фонд, 1-рўйхат, 772–иш
4. Ўзбекистон МДА, Р-2356-фонд, 1-рўйхат, 369–иш, 2-варак
5. Бухоро ВДА фонд-1168, 1-рўйхат, 7-иш
6. Бухоро ВДА 1198-фонд, 1-рўйхат, 38-иш
7. Бухоро ВДА 1198-фонд, 1-рўйхат, 11-иш, 7-варак
8. Қораев Т. Танланган асарлар, II жилд, Т.:»Наврўз нашриёти», 2019, –Б.455
9. Ахматов А. XX аср 50-йилларида бухоро адабий муҳити/ Бухоро тарихи масалалари (энг қадимги замонлардан ҳозиргача) мавзусидаги Республика илмий-амалий (онлайн) конференция материаллари, - Б.84-87
10. Akhmatov A.N. History of Bukhara Literary Environment in 1950-1960s // Middle European Scientific Bulletin <https://cejsr.academicjournal.io/index.php/journal/index>